

ХЭНТИЙ АЙМАГ ДАХЬ ТӨРИЙН АУДИТЫН ГАЗАР

23119 Хэнтий аймаг, Хэрлэн сум, Сариг баг
Утас: 70-56-21-12, Факс: 70-56-21-12
E-mail: khentii@audit.gov.mn

2024.07.23 № 582

танай _____ -ны № _____ -т

ХЭНТИЙ АЙМГИЙН ИРГЭДИЙН ТӨЛӨӨЛӨГЧДИЙН ХУРЛЫН ЭЭЛЖИТ СОНГУУЛЬД ОРОЛЦОХ ХЭНТИЙ АЙМГИЙН ШИНЭ НАМД

Сонгуулийн мөрийн хөтөлбөр хуульд
заасан шаардлага хангаагүй талаарх
дүгнэлт

Төрийн аудитын тухай хуулийн 6 дугаар зүйл, Аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын сонгуулийн тухай хуулийн 37 дугаар зүйлийн 37.5, Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлт, түүний удирдлагын тухай хуулийн 5.4-т заасан Төрийн аудитын газрын бүрэн эрхийн хүрээнд 2024 оны Аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын ээлжит сонгуульд оролцох Хэнтий аймгийн Шинэ намын сонгуулийн мөрийн хөтөлбөрийг хянаж, дүгнэлт гаргалаа.

Үүрэг хариуцлагын талаарх мэдээлэл

Аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын 2024 оны ээлжит сонгуульд оролцох нам, эвсэл болон бие даан нэр дэвшигч нь сонгуулийн мөрийн хөтөлбөрөө Аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын сонгуулийн тухай хууль, Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хууль, Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлт, түүний удирдлагын тухай хууль болон Монгол Улсын Үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлал, "Алсын хараа-2050" Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого, УИХ-аас баталсан хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичигт нийцүүлэн боловсруулж, санхүүгийн тодорхой эх үүсвэр шаардсан зорилт, арга хэмжээг хэрэгжүүлэхэд шаардагдах зардлын талаарх тооцоо, судалгааг гарган хуульд заасны дагуу дүгнэлт гаргуулах үүрэг хүлээнэ.

Сонгуулийн мөрийн хөтөлбөрийн дүгнэлтийн үндэслэл

Төрийн аудитын байгууллага нь Аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын 2024 оны ээлжит сонгуульд оролцох нам, эвсэл болон бие даан нэр дэвшигчийн сонгуулийн мөрийн хөтөлбөрийг хянан үзэхдээ Төрийн аудит MNS 6817-1:2020 Төрийн аудит. Тулгуур зарчим, MNS 6817-6:2020 Төрийн аудит. Нийцлийн аудитын зарчим, MNS 6817-8:2020 Төрийн аудит. Нийцлийн аудит стандартыг удирдлага болгон Аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын сонгуулийн тухай хууль, Төсвийн тогтвортой байдлын тухай

232420611

хууль, Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлт, түүний удирдлагын тухай хууль болон Монгол Улсын Үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлал, "Алсын хараа-2050" Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого, УИХ-аас баталсан хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичиг, Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2024 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2025-2026 оны төсвийн төсөөллийн тухай хууль, холбогдох байгууллагаас авсан тайлан, судалгаа, мэдээллийг тус тус шалгуур болгон авч үзсэн.

Дүгнэлт

Төрийн аудитын тухай хуулийн 6 дугаар зүйл, Аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын сонгуулийн тухай хуулийн 37 дугаар зүйлийн 37.1, 37.3, 37.5 дахь хэсгийг тус тус үндэслэн Аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын 2024 оны ээлжит сонгуульд оролцох Хэнтий аймгийн Шинэ намын "Сонгуулийн мөрийн хөтөлбөр"-т аудит хийхэд хуульд нийцээгүй, эдийн засгийн үндэслэл тооцоо судалгаагүй зорилт, арга хэмжээ тусгасан нь хууль тогтоомжийн холбогдох шаардлагад нийцсэн гэх дүгнэлт гаргах боломжгүй байна.

Энэхүү дүгнэлтийн хоёрдугаар хавсралтад дурдсан зорилт, арга хэмжээ нь Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлт, түүний удирдлагын тухай хуулийн 5 дугаар зүйлийн 5.3 дахь хэсэгт нийцээгүй байна.

Хэнтий аймгийн Шинэ нам нь Аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын сонгуулийн тухай хуулийн 37 дугаар зүйлийн 37.9-д заасны дагуу сонгуулийн мөрийн хөтөлбөрийн холбогдох зорилт, арга хэмжээний зөрчлийг арилгасны үндсэн дээр 2024 оны 7 дугаар сарын 24-ний өдрийн дотор дахин дүгнэлт гаргуулахаар ирүүлнэ.

Хэнтий аймгийн Шинэ нам нь зөрчлийг арилгасан мөрийн хөтөлбөрөө төрийн аудитын аймаг нийслэл дэх салбар байгууллагат 2024 оны 6 дугаар сарын 21-ний өдрийн 508 дугаар албан бичгийн хавсралтын дагуу хөтөлж ирүүлнэ.

Хавсралт 4 хуудастай.

ДАРГА, ТЭРГҮҮЛЭХ АУДИТОР /Ж.ГАНБААТАР/

ХЯНАСАН:
АУДИТЫН МЕНЕЖЕР /Д.ОЮУНТУЯА/

БОЛОВСРУУЛСАН:
АХЛАХ АУДИТОР /Ц.БИЛЭГСАЙХАН/

АУДИТОР /Ц.ХАТАНБОЛД/

Хэнтий аймаг дахь Төрийн аудитын газрын 2024 оны 07 дугаар сарын 03-ний өдрийн 088 дугаар дүгнэлтийн хоёрдугаар хэсэрлэлт

Хэнтий аймгийн Шинэ намын сонгуулийн мөрийн хөтөлбөрийн Аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын сонгуулийн тухай хуулийн 37 дугаар зүйлийн 37.5, заасан бодлого, төлөвлөлт, түүний удирдлагын тухай хуулийн 5.3-т баримт бичигт нийцээгүй зорилт, арга хэмжээ

№	Нам, авсэл, бие даан нэр дэвшигчийн сонгуулийн мөрийн хөтөлбөрт тусгагдсан санхүүгийн тодорхой эх үүсвэр шаардсан зорилт, арга хэмжээ	Монгол Улсын үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлал	Монгол Улсын гадаад бодлогын үзэл баримтлал	Алсын хараа 2050	Шинэ сэргэлтийн бодлого	Төрөөс тэтгэврийн шинэчлэлийн талаар баримтлах бодлого /2015-2030/	Төрөөс төмөр замын тээврийн талаар баримтлах бодлого	Төрөөс малчдын талаар баримтлах бодлого	Монгол Улсын төрөөс орон нутгийн хамгаалалтын талаар баримтлах бодлого	Төрөөс хилийн талаар баримтлах бодлого	Нийцээгүй үндэслэл, тайлбар
А											
НЭГ. НУТГИЙН ӨӨРӨӨ УДИРДАХ ЭСНЭ ЗАРЧИМЫГ БЭХЖҮҮЛНЭ											
1	Хүний жам ёсны эрх болсон амьд явах, эрх чөлөөтэй байх, өмчлөх эрхийг эрхэмлэн дээдэлнэ.	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Ямар хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичигтэй уялдаж байгаа эсэх нь тодорхойгүй
2	Хувь хүний амьд явах суурь нөхцөл болсон эрх чөлөө ба өмчлөх эрхэнд хууль бусад халдахыг зогсооно. Өмчийг зөвхөн нийтийн сайн сайхны төлөө төлбөртэйгөөс бусад нөхцөлөөр хураан авахыг хориглосон эрх зүйн орчин бүрдүүлнэ.	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Ямар хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичигтэй уялдаж байгаа эсэх нь тодорхойгүй
3	Орон нутгийн чанартай ажлыг иргэдээс санал авсны үндсэн дээр ямар ажлыг, ямар төсөв хөрөнгөөр, ямар аж ахуйн нэгж, иргэнээр гүйцэтгүүлэхийг шийдвэрлэдэг байх эрх зүйн орчныг бүрдүүлнэ.	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Ямар хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичигтэй уялдаж байгаа эсэх нь тодорхойгүй
4	Орон нутгийн чанартай ажлыг иргэдээс санал авсны үндсэн дээр гүйцэтгэнээр орон нутгийн аж ахуй нэгжүүд ажилтай, иргэд нь орлоготой, иргэдийн шилжилт хөдөлгөөн багасна.	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Ямар хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичигтэй уялдаж байгаа эсэх нь тодорхойгүй
5	Шийдвэр гаргах түвшинд иргэдийн оролцоог нэмэгдүүлж цомхон, хяналттай, эдийн засгийн хэмнэлттэй ажиллах нөхцөл бүрдүүлнэ.	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Ямар хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичигтэй уялдаж байгаа эсэх нь тодорхойгүй
ХОЁР. БАЯЛАГИЙН ӨГӨӨЖИЙГ МОНГОЛ ХҮН ХҮРТЭНЭ											
1	Орон нутгийн чанартай эрдэс түүхий эд, байгалийн баялаг, ордыг ашиглах, олборлох, хэрхэн ашиглах эрхийг тухайн орон нутгийн иргэд шийдвэрлэнэ.	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Ямар хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичигтэй уялдаж байгаа эсэх нь тодорхойгүй
2	Орон нутгийн чанартай эрдэс түүхий эд, байгалийн баялаг, ордыг ашиглах, олборлох үйл ажиллагааг хэнээр гүйцэтгүүлэхээ нутгийн иргэд шийдвэрлэдэг болох эрхзүйн орчныг бүрдүүлнэ.	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Ямар хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичигтэй уялдаж байгаа эсэх нь тодорхойгүй
3	Орон нутгийн чанартай эрдэс түүхий эд, байгалийн баялаг, ордыг ашиглах, олборлосноос гарах өгөөжийг тухайн орон нутгийн иргэд хүртдэг болох эрхзүйн орчныг бүрдүүлнэ.	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Ямар хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичигтэй уялдаж байгаа эсэх нь тодорхойгүй
4	Нөхөн сэргээлтийн ажлын гүйцэтгэлд тавих иргэдийн хяналтыг сайжруулна.	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Ямар хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичигтэй уялдаж байгаа эсэх нь тодорхойгүй
5	Орон нутгийн чанартай ордыг ашиглах компани нээлттэй, олон нийтийн компани байж иргэд нь тухайн компанийн хувьцаа эзэмшигч буюу хөрөнгө оруулагч байна.	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Тийм/Үгүй	Ямар хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичигтэй уялдаж байгаа эсэх нь тодорхойгүй

6	Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлыг нэмэгдүүлж, экспортлох байгаа бүтээгдэхүүнд тавих хяналтыг эрс сайжруулна																		Ямар хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичигтэй уялдаж байгаа эсэх нь тодорхойгүй
ГУРАВ. АЖ ҮЙЛДЭВЭРИЙН ХУВЬСГАЛ																			
1	Байгалийн баялаг, эрдэс түүхий эдийг боловсруулах, эцсийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх бүтээлч санаачилгыг дэмжинэ																		Ямар хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичигтэй уялдаж байгаа эсэх нь тодорхойгүй
2	Мал, малын гаралтай бүтээгдэхүүн, тэдгээрийн боловсруулалт, үйлдвэрлэлт, чанарыг сайжруулж, гадаад дотоодын зах зээлд гарах боломжийг нэмэгдүүлэхэд дэмжлэг үзүүлнэ.																		Ямар хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичигтэй уялдаж байгаа эсэх нь тодорхойгүй
3	Мал аж ахуй, газар тариалангийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлийн санхүүжилт, хүнсний нөөц, түүхий эдийн баталгаат агуулахын нэгдмэл тогтолцоог бий болгоно																		Ямар хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичигтэй уялдаж байгаа эсэх нь тодорхойгүй
4	Хүнд аж үйлдвэр, хүнс, хөдөө аж ахуй, барилгын материал, хөнгөн үйлдвэрлэлийг хөгжүүлж, АНУ, ХБНГУ, БНСУ, Япон улс зэрэг улсын технологи, евро стандартыг нутагшуулах эрхзүйн орчныг бүрдүүлнэ																		Ямар хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичигтэй уялдаж байгаа эсэх нь тодорхойгүй
5	Байгаль орчинд ээлтэй, эрчим хүчний хэмнэлттэй, ухаалаг тээвэр, ложистик, үйлдвэрлэлийг дэмжинэ.																		Ямар хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичигтэй уялдаж байгаа эсэх нь тодорхойгүй
6	Орон нутгийн аж ахуйн нэгжүүдийг нээлттэй хувицаат компани болохыг дэмжих бодлого баримтална.																		Ямар хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичигтэй уялдаж байгаа эсэх нь тодорхойгүй
7	Үндэсний брэндийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх хоршиж ажиллах (кластер) тогтолцоог бий болгоно.																		Ямар хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичигтэй уялдаж байгаа эсэх нь тодорхойгүй
8	Хүнсний үйлдвэрлэлийн өрсөлдөх чадварыг дээшлүүлэн, хүнсний суурь хэрэгцээг дотоодосоо хангах боломжийг бизнес эрхлэгчдэд нээж, органик, эко хүнсний экспортыг нэмэгдүүлнэ.																		Ямар хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичигтэй уялдаж байгаа эсэх нь тодорхойгүй
9	Технологи, инновацийг хөгжүүлж, шинжлэх ухаан, технологийн судалгаа, туршин нэвтрүүлэх санхүүжилтийг оновчтой болгоно.																		Ямар хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичигтэй уялдаж байгаа эсэх нь тодорхойгүй
ДӨРӨВ. МАЛ АЖ АХУЙ - ГАЗАР ТАРИАЛАН																			
1	Арьс шир, ноос, ноолуур, дайвар бүтээгдэхүүний боловсруулалтыг 70-аас доошгүй хувьд хүргэх, үнэ цэнийг нэмэгдүүлэх бодлогыг баримтална.																		Ямар хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичигтэй уялдаж байгаа эсэх нь тодорхойгүй
2	Мал сүргийн тоо, төрлийн зохиистой харьцааг бүрдүүлэх, бэлчээр хамгаалахад чиглэсэн малын хөлийн татварын шаталсан, ялгаавартай татвар тогтоох эрхийг орон нутгийн иргэд, иргэдийн хуралд өгнө.																		Ямар хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичигтэй уялдаж байгаа эсэх нь тодорхойгүй
3	Мал эмнэлгийн олон улсын жишигт нийцсэн үндэсний тогтолцоог бий болгох, малын эрүүл мэнд, удамын санг сайжруулах бодлогыг баримтална.																		Ямар хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичигтэй уялдаж байгаа эсэх нь тодорхойгүй
4	Малчдын орлогын эх үүсвэрийг тодорхой болгож малчин өрх бүр үйлдвэрлэл эрхлэх боломж олгоно.																		Ямар хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичигтэй уялдаж байгаа эсэх нь тодорхойгүй
5	Уур амьсгалын өөрчлөлтөд дасан зохицсон мал аж ахуй, бэлчээр ашиглалтын бодлого боловсруулж хэрэгжүүлнэ																		Ямар хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичигтэй уялдаж байгаа эсэх нь тодорхойгүй
6	Мах, махан бүтээгдэхүүний экспортыг төрөөс нэгдсэн бодлогоор зохицуулж зөвхөн дотоодын зах зээлийг хангасны дараа экспортлох бодлогыг хэрэгжүүлнэ.																		Ямар хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичигтэй уялдаж байгаа эсэх нь тодорхойгүй

7	Нэрийн нарийн ноост хонь, мах, сүүний чиглэлийн үхэр гэх мэт өндөр ашиг, шийт мал сургийн бүтцийг хөгжүүлж, монгол орны уур амьсгалд зохицсон үүлдрийг нутагшуулах бодлого баримтална.																		Ямар хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичигтэй уялдаж байгаа эсэх нь тодорхойгүй
8	Газар тариаланг хөгжүүлэх зорилгоор усалгааны систем барьж усалгаатай тариалангийн талбайг нэмэгдүүлэхэд дэмжлэг үзүүлнэ																		Ямар хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичигтэй уялдаж байгаа эсэх нь тодорхойгүй
9	Хүн амын хэрэгцээг эрүүл баталгаатай хүнсээр хангах дотоодын хэрэгцээнд нийлүүлж байгаа махны 50 хувь, сүүний 60 хүртэл хувийг үйлдвэрлэлийн аргаар боловсруулдаг болно.																		Ямар хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичигтэй уялдаж байгаа эсэх нь тодорхойгүй
10	Генийн өөрчлөлттэй бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл, импортыг үе шаттайгаар хориглон экологийн цэвэр, эрүүл хүнсний хэрэглээг дэмжинэ.																		Ямар хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичигтэй уялдаж байгаа эсэх нь тодорхойгүй
11	Хүнсний гол нэрийн төрлийн бүтээгдэхүүний найдвэртэй хангамжийг тогтмол нэмэгдүүлнэ. Баталгаат хүнсний аюулгүйн нөөцийн улсын болон бүс нутгийн агуулахын систем байгуулахыг дэмжинэ																		Ямар хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичигтэй уялдаж байгаа эсэх нь тодорхойгүй
ТАВ. БҮСЧИЛСЭН ХӨГЖИЛ-АЯЛАЛ ЖУУЛЧЛАЛ																			
1	Монгол улсын түүх, соёл, үндэсний өв уламжлал, нүүдэлчин ахуйн ёс заншилд тулгуурласан аялал жуулчлалыг хөгжүүлнэ																		Ямар хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичигтэй уялдаж байгаа эсэх нь тодорхойгүй
2	"Монголдоо аялцгаа" хөдөлгөөнийг Алтайн бүс, баруун бүс, хангайн бүс, төвийн бүсийн онцлолт тохируулан өрнүүлнэ																		Ямар хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичигтэй уялдаж байгаа эсэх нь тодорхойгүй, орон нутгийн түвшинд төлөвлөөгүй
3	Аялал жуулчлалыг дөрвөн улирлын онцлолт тохируулан хөгжүүлэх бодлого баримтална																		Ямар хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичигтэй уялдаж байгаа эсэх нь тодорхойгүй
4	Гадаад дотоодын аялал жуулчлалыг нутгийн иргэдийн ахуй амьдрал, нүүдэлчин соёлыг таниулах жуулчлалыг хөгжүүлнэ																		Ямар хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичигтэй уялдаж байгаа эсэх нь тодорхойгүй
ЗУРГАА. МОНГОЛ ТӨРИЙН ҮНДЭС – ХҮЧИРХЭГ МОНГОЛ ГЭР БҮЛ																			
1	Хүүхдийг сургуулийн орчинд хамгаалах зорилгоор сургууль бүрийн дэргэд багш, сурган хүмүүжүүлэгчээс гадна сургуулийн цагдаа эмч, сэтгэл зүйч, хоол зүйч, эцэг, эхийн хороог байгуулж хүүхдийг бүх талаар хамгаалах бодлогыг дэмжинэ																		Ямар хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичигтэй уялдаж байгаа эсэх нь тодорхойгүй
2	Ерөнхий боловсролын сургуулийн сургалтын чанарыг сайжруулж сургалтын нэг стандартаар суралцах боломжийг хангана																		Ямар хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичигтэй уялдаж байгаа эсэх нь тодорхойгүй
3	Ирээдүйн иргэдийг төлөвшүүлж сургаж байгаа багш нарын цалин хангамжийг нэмэгдүүлэх боломжийг бий болгоно.																		Ямар хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичигтэй уялдаж байгаа эсэх нь тодорхойгүй
4	"Хамгийн сайн сургууль бол гэртээ хамгийн ойр сургууль" хөтөлбөр хэрэгжүүлнэ																		Ямар хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичигтэй уялдаж байгаа эсэх нь тодорхойгүй
5	Гэр бүлийн бодлогыг шинэчлэх замаар гэр бүлийн эрүүл мэнд, боловсрол, эмэгтэйчүүд, залуучууд, ахмадын асуудлыг цогцоор нь шийдвэрлэнэ.																		Ямар хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичигтэй уялдаж байгаа эсэх нь тодорхойгүй
6	Нийгмийн хамгааллын үйлчилгээг ядуу, эмээг бүлүүдэд оновчтой, эрх тэгш хүртээх бодлогыг баримтална.																		Ямар хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичигтэй уялдаж байгаа эсэх нь тодорхойгүй
ДОЛОО. ХӨГЖЛИЙН БЭРХШЭЭЛТЭЙ ИРГЭДИЙН ЭРХИЙГ ХАМГААЛАХ																			
1	Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн аж ахуй эрхлэх, сурч боловсрох, хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих бодлого хэрэгжүүлнэ.																		Ямар хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичигтэй уялдаж байгаа эсэх нь тодорхойгүй

2	Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг биеийн тамир, спортоор хичээллэх боломж нөхцөлөөр хангах бодлого баримтална.																			Ямар хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичигтэй уялдаж байгаа эсэх нь тодорхойгүй
3	Нийтийн тээврийн үйлчилгээнд явж буй автобус, төрийн болон олон нийтийн байгууллагуудын орц, гарцыг ХБИ-д зэлтэй байх боломжийг нэмэгдүүлнэ																			Ямар хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичигтэй уялдаж байгаа эсэх нь тодорхойгүй
4	ХБИ-ийн эрүүл мэндийн үйлчилгээг харьяалал харгалзахгүй болгоно.																			Ямар хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичигтэй уялдаж байгаа эсэх нь тодорхойгүй
5	Хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчидтай ажиллах багш нарыг дэмжиж бэлтгэнэ.																			Ямар хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичигтэй уялдаж байгаа эсэх нь тодорхойгүй
НАЙМ. ҮНДЭСНИЙ ЭРХ АШИГ, ОЮУН САНААНЫ СЭРГЭЛТ																				
1	Сурах бичгийг үндэсний аюулгүй байдлын бодлогын түвшинд боловсруулж, Үндэсний өв уламжлал, ёс заншлыг хүүхэд залуучуудад таниулна																			Ямар хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичигтэй уялдаж байгаа эсэх нь тодорхойгүй
2	Хүүхэд залуус, иргэн бүрт эх орон, газар шороо, тусгаар тогтнол, Үндэсний аюулгүй байдал ач холбогдлыг ойлгуулах соён гэгээрүүлэх ажлыг дэмжинэ																			Ямар хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичигтэй уялдаж байгаа эсэх нь тодорхойгүй
3	Иргэдийн заяагдмал эрх болох үг хэлэх, үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх, амьдран суух газраа чөлөөтэй сонгох эрхийг хамгаална																			Ямар хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичигтэй уялдаж байгаа эсэх нь тодорхойгүй
ЕС. ХЭНТИЙ																				
1	Эрчимжсэн МАА, малын тэжээлийн үйлдвэр хосолсон нэгдсэн аж ахуйг хөгжүүлэх																			Ямар хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичигтэй уялдаж байгаа эсэх нь тодорхойгүй
2	Ус хэмнэсэн, дэвшилтэт усалгааны технологийг хосолсон нэгдсэн аж ахуйг хөгжүүлэх																			Ямар хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичигтэй уялдаж байгаа эсэх нь тодорхойгүй
3	Ус хэмнэсэн, дэвшилтэд усалгааны технологийг нэвтрүүлж, газар тариалан, МАА-н гаралтай бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлэх																			Ямар хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичигтэй уялдаж байгаа эсэх нь тодорхойгүй
4	Өргөн хэрэглээний бараа бүтээгдэхүүн, барилгын материал үйлдвэрлэх хөнгөн үйлдвэрийг хөгжүүлэх																			Ямар хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичигтэй уялдаж байгаа эсэх нь тодорхойгүй
5	Брэнд хөгжүүлэх, соёлын болон нутгийн аялал жуулчлалыг хөгжүүлэх, эмчилгээний эрдэмт рашаан, эмийн ургамал агуулсан эрүүл мэндийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх																			Ямар хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичигтэй уялдаж байгаа эсэх нь тодорхойгүй
6	Аялал жуулчлалын түшиц, барилгын материалын нийлүүлэлт, ХАА-н нэгдсэн төв, ногоон хөгжлийн загвар бүхий Чингис хотыг хөгжүүлэх																			Ямар хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичигтэй уялдаж байгаа эсэх нь тодорхойгүй

“ШИНЭ СОНГОЛТ-ШИНЭ МОНГОЛ”

*Аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн ИТХ-ийн
хурлын сонгуулийн
мөрийн хөтөлбөр - 2024*

/ХЭНТИЙ АЙМАГ/

Улаанбаатар хот 2024 он

ГАРЧИГ

1. НУТГИЙН ӨӨРӨӨ УДИРДАХ ЁСНЫ ЗАРЧМЫГ БЭХЖҮҮЛНЭ
2. БАЯЛАГИЙН ӨГӨӨЖИЙГ МОНГОЛ ХҮН ХҮРТЭНЭ
3. АЖ ҮЙЛДВЭРИЙН ХУВЬСГАЛ
4. МАЛ АЖ АХУЙ- ГАЗАР ТАРИАЛАН
5. БҮСЧИЛСЭН ХӨГЖИЛ-АЯЛАЛ ЖУУЛЧЛАЛ
6. МОНГОЛ ТӨРИЙН ҮНДЭС – ХҮЧИРХЭГ МОНГОЛ ГЭР БҮЛ
7. ХӨГЖЛИЙН БЭРХШЭЭЛТЭЙ ИРГЭДИЙН ЭРХИЙГ ХАМГААЛАХ
8. ҮНДЭСНИЙ ЭРХ АШИГ, ОЮУН САНААНЫ СЭРГЭЛТ
9. ОРОН НУТГИЙН ХӨГЖЛИЙН БОДЛОГО

УДИРДТГАЛ

Улс эх орон эзэнтэй байх тулгуур үндэс нь ард иргэдийн ахуй амьдралын таатай орчин хэр зэрэг бүрдсэн байна, таатай амьдрах нөхцөл бүрдүүлэх эдийн засгийн боломж бололцоог төр засгаас хэрхэн хангаж байгаа байдал нь шийдвэрлэх ач холбогдолтой байсаар ирсэн.

Улс орны хөгжил гэдэг нь улстөрийн талцал хуваагдал, орон нутгийн явцуу эрх ашгаас илүүтэйгээр үндэсний эрх ашгийг дээгүүр тавьж, нутаг дэвсгэрийн төлөвлөлт, хөгжлийн асуудлыг цогцоор авч үзэн бүс нутаг бүрийн нөөц, чадавхыг нийтлэг эрх ашгийн төлөө оновчтой ашиглах, аймаг, нийслэл, сум, хорооны хоорондын харилцан хамаарал, хамтын ажиллагааны механизмыг үр дүнтэй ашиглах, байгалийн баялагийг үр шим, өгөөжийг бодитоор хүртдэг болох нь хүн амын шилжилт хөдөлгөөний эерэг, сөрөг үр дагавартай шууд хамааралтай.

Үндсэн хуулийн 3.1 “Засгийн бүх эрх ард түмний мэдэлд байна” гэсэн зарчмыг аймаг, нийслэл, орон нутгийн хэмжээнд бүрэн хэрэгжүүлж цомхон, хязгаарлагдмал, хариуцлагатай, ардчилсан, нийгэмд тэгш үйлчилдэг засаглалыг бий болгож иргэд нь өөрсдөө хийж чадах ажлыг орон нутгийн түвшинд өөрсдөө шийддэг, аймаг, нийслэл, сум хорооны хөгжлийг төр засгийн хязгаарлагдмал оролцоотойгоор хэрэгжүүлнэ.

Орон нутгийн хэмжээнд улстөрийн намын бүтэц ажиллахыг хязгаарлан, төрийн алба, ард иргэд нь намаар талцдаг байдлыг зогсоож, авлигыг устган, сум хороондоо сайхан амьдрах нөхцлийг бүрдүүлнэ.

Сум хороонд эдийн засгийн эрх чөлөөг олгосноор арилжаа худалдаа, аялал жуулчлал, үйлдвэрлэл, үйлчилгээний салбарын хөгжил цэцэглэх, орон нутгийн бүтээн байгуулалтад нутгийн иргэд, ААН давуу байдалтай оролцдог байх боломжийг нээж өгснөөр орон нутаг эзэнтэй байх нөхцлийг бүрдүүлнэ. Эдгээр зорилгыг хэрэгжүүлэхийн тулд 2024 оны аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн иргэдийн хурлын төлөөлөгчдийн сонгуулийн мөрийн хөтөлбөрийг дэвшүүлж байна.

1. НУТГИЙН ӨӨРӨӨ УДИРДАХ ЁСНЫ ЗАРЧМЫГ БЭХЖҮҮЛНЭ

Хүний жам ёсны эрх болсон амьд явах, эрх чөлөөтэй байх, өмчлөх эрхийг эрхэмлэн дээдэлсэн, иргэдийн оролцоотой, цомхон, хяналттай, хариуцлагатай нутгийн өөрөө удирдах ёсны зарчмыг бэхжүүлнэ. Орон нутгийн чанартай аливаа ажлыг нутгийн иргэдийн санал, шийдвэрийн дагуу өөрсдөө хийж чадах бүхнийг нутгийн иргэд, аж ахуйн нэгжүүд гүйцэтгэн хийдэг байх эрх мэдлийг олгоно.

2. БАЯЛАГИЙН ӨГӨӨЖИЙГ МОНГОЛ ХҮН ХҮРТЭНЭ

Стратегийн ордод тооцогдсоноос бусад орон нутгийн чанартай эрдэс түүхий эд, байгалийн баялаг, ордыг ашиглах, олборлох. бусдад ашиглуулах эрхийг тухайн орон нутгийн иргэдийн олонхийн саналаар шийдвэрлэж байх эрх мэдлийг орон нутгийн иргэдэд олгоно.

3. АЖ ҮЙЛДВЭРИЙН ХУВЬСГАЛ

Байгалийн баялаг, эрдэс түүхий эд, мал, малын гаралтай бүтээгдэхүүн, тэдгээрийн боловсруулалт, үйлдвэрлэл, газар тариалан, эрдэм мэдлэг, оюун ухаанд суурилсан бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэл үйлчилгээнд төрөөс үзүүлэх дэмжлэгийг нэмэгдүүлж, хиймэл оюун ухаан, техник технологийн дэвшил ашигласан, орон нутагт ажлын байр, ажилчдын цалин хөлс нэмэгдүүлэх, иргэдийн шилжилт хөдөлгөөнийг сааруулсан аж үйлдвэржилтийг бүхий л талаараа дэмжинэ.

4. МАЛ АЖ АХУЙ- ГАЗАР ТАРИАЛАН

Мал аж ахуйн талаар төрөөс баримтлах бодлогыг дэмжин ажиллах, малын гаралтай бүтээгдэхүүн болох мах, сүү, цагаан идээ боловсруулах нэмүү өртөг шингэсэн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлийг дэмжих, газар тариаланг хөгжүүлэхэд зайлшгүй шаардлагатай услагааны системийг нэмэгдүүлнэ.

5. БҮСЧИЛСЭН ХӨГЖИЛ-АЯЛАЛ ЖУУЛЧЛАЛ

Монгол улсын түүх, соёл, үндэсний өв уламжлал, нүүдэлчин ахуйн ёс заншил, байгалийн үзэсгэлэнт газруудыг гадаад дотоодын жуулчдад таниулах, дөрвөн улирлын аялал жуулчлалыг Алтайн бүс, баруун бүс, хангайн бүс, төвийн бүсийн онцлогт тохируулан хөгжүүлэхэд бүс хоорондын уялдаа холбоо, хамтын ажиллагааг сайжруулна.

6. МОНГОЛ ТӨРИЙН ҮНДЭС – ХҮЧИРХЭГ МОНГОЛ ГЭР БҮЛ

Төр улсын үндэс - монгол өрх,гэр бүлийг ирээдүйдээ итгэлтэй,амар амгалан амьдрах нөхцөлийг бүрдүүлэх зорилгоор иргэн бүрийг эрүүл мэнд, боловсрол, нийгмийн хамгааллын чанартай, хүртээмжтэй үйлчилгээнд хамруулна. Хүүхэд бүрт чанартай, тэгш, хүртээмжтэй боловсролыг олгохын тулд багш нарын чадавх, цалин хангамжийг сайжруулан “Хамгийн сайн сургууль бол гэртээ хамгийн ойр сургууль” хөтөлбөр хэрэгжүүлнэ.

7. ХӨГЖЛИЙН БЭРХШЭЭЛТЭЙ ИРГЭДИЙН ЭРХИЙГ ХАМГААЛАХ

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн нийгэмд эзлэх байр суурийг нэмэгдүүлэх, тэдэнд үзүүлэх нийгэм, эрүүл мэндийн үйлчилгээг сайжрууна

8. ҮНДЭСНИЙ ЭРХ АШИГ, ОЮУН САНААНЫ СЭРГЭЛТ

Үндэсний өв уламжлал, ёс заншил, түүхэнд шингэсэн мэдлэгээ хүүхэд залуус, хойч үедээ өвлүүлэн үлдээж, иргэн бүрт эх орон, газар шороо, тусгаар тогтнол,

Үндэсний аюулгүй байдал, иргэдийн заяагдмал эрхийг хамгаалсан бодлого хэрэгжүүлж, их түүх, соёлын өв, үндэсний үнэт зүйлээ хамгаалах хууль эрх зүйн үндсийг бүрдүүлнэ.

9. ОРОН НУТГИЙН ХӨГЖЛИЙН БОДЛОГО

Мөрийн хөтөлбөрт 21 аймаг, орон нутгийн бүсчилсэн хөгжлийн чиглэлээр тусгайлан орох заалтуудыг тусгав.

1. НУТГИЙН ӨӨРӨӨ УДИРДАХ ЁСНЫ ЗАРЧМЫГ БЭХЖҮҮЛНЭ

Хүний жам ёсны эрх болсон амьд явах, эрх чөлөөтэй байх, өмчлөх эрхийг эрхэмлэн дээдэлсэн, иргэдийн оролцоотой, цомхон, хяналттай, хариуцлагатай нутгийн өөрөө удирдах ёсны зарчмыг бэхжүүлнэ. Орон нутгийн чанартай аливаа ажлыг нутгийн иргэдийн санал, шийдвэрийн дагуу өөрсдөө хийж чадах бүхнийг нутгийн иргэд, аж ахуйн нэгжүүд гүйцэтгэн хийдэг байх эрх мэдлийг олгоно.

- 1.1 Хүний жам ёсны эрх болсон амьд явах, эрх чөлөөтэй байх, өмчлөх эрхийг эрхэмлэн дээдэлнэ.
- 1.2 Хувь хүний амьд явах суурь нөхцөл болсон эрх чөлөө ба өмчлөх эрхэнд хууль бусар халдахыг зогсооно. Өмчийг зөвхөн нийтийн сайн сайхны төлөө төлбөртэйгөөс бусад нөхцөлөөр хураан авахыг хориглосон эрх зүйн орчин бүрдүүлнэ.
- 1.3 Орон нутгийн чанартай ажлыг иргэдээс санал авсаны үндсэн дээр ямар ажлыг, ямар төсөв хөрөнгөөр, ямар аж ахуйн нэгж, иргэнээр гүйцэтгүүлэхийг шийдвэрлэдэг байх эрх зүйн орчныг бүрдүүлнэ
- 1.4 Орон нутгийн чанартай ажлыг иргэдээс санал авсаны үндсэн дээр гүйцэтгэснээр орон нутгийн аж ахуй нэгжүүд ажилтай, иргэд нь орлоготой, иргэдийн шилжилт хөдөлгөөн багасна
- 1.5 Шийдвэр гаргах түвшинд иргэдийн оролцоог нэмэгдүүлж цомхон, хяналттай, эдийн засгийн хэмнэлттэй ажиллах нөхцөл бүрдүүлнэ.

2. БАЯЛАГИЙН ӨГӨӨЖИЙГ МОНГОЛ ХҮН ХҮРТЭНЭ

Стратегийн ордод тооцогдсоноос бусад орон нутгийн чанартай эрдэс түүхий эд, байгалийн баялаг, ордыг ашиглах, олборлох, бусдад ашиглуулах эрхийг тухайн орон нутгийн иргэдийн олонхийн саналаар шийдвэрлэж байх эрх мэдлийг орон нутгийн иргэдэд олгоно.

- 2.1 Орон нутгийн чанартай эрдэс түүхий эд, байгалийн баялаг, ордыг ашиглах, олборлох, хэрхэн ашиглах эрхийг тухайн орон нутгийн иргэд шийдвэрлэнэ
- 2.2 Орон нутгийн чанартай эрдэс түүхий эд, байгалийн баялаг, ордыг ашиглах, олборлох үйл ажиллагааг хэнээр гүйцэтгүүлэхээ нутгийн иргэд шийдвэрлэдэг болох эрхзүйн орчныг бүрдүүлнэ
- 2.3 Орон нутгийн чанартай эрдэс түүхий эд, байгалийн баялаг, ордыг ашиглаж, олборлосноос гарах өгөөжийг тухайн орон нутгийн иргэд хүртдэг болох эрхзүйн орчныг бүрдүүлнэ
- 2.4 Нөхөн сэргээлтийн ажлын гүйцэтгэлд тавих иргэдийн хяналтыг сайжруулна
- 2.5 Орон нутгийн чанартай ордыг ашиглах компани нээлттэй, олон нийтийн компани байж иргэд нь тухайн компанийн хувьцаа эзэмшигч буюу хөрөнгө оруулагч байна.

2.6 Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлыг нэмэгдүүлж, экспортлож байгаа бүтээгдэхүүнд тавих хяналтыг эрс сайжруулна

3. АЖ ҮЙЛДВЭРИЙН ХУВЬСГАЛ

Байгалийн баялаг, эрдэс түүхий эд, мал, малын гаралтай бүтээгдэхүүн, тэдгээрийн боловсруулалт, үйлдвэрлэл, газар тариалан, эрдэм мэдлэг, оюун ухаанд суурилсан бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэл үйлчилгээнд төрөөс үзүүлэх дэмжлэгийг нэмэгдүүлж, хиймэл оюун ухаан, техник технологийн дэвшил ашигласан, орон нутагт ажлын байр, ажилчдын цалин хөлс нэмэгдүүлэх, иргэдийн шилжилт хөдөлгөөнийг сааруулсан аж үйлдвэржилтийг бүхий л талаараа дэмжинэ.

- 3.1. Байлагийн баялаг, эрдэс түүхий эдийг боловсруулах, эцсийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх бүтээлч санаачлагийг дэмжинэ
- 3.2. Мал, малын гаралтай бүтээгдэхүүн, тэдгээрийн боловсруулалт, үйлдвэрлэлт, чанарыг сайжруулж, гадаад дотоодын зах зээлд гарах боломжийг нэмэгдүүлэхэд дэмжлэг үзүүлнэ.
- 3.3. Мал аж ахуй, газар тариалангийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлийн санхүүжилт, хүнсний нөөц, түүхий эдийн баталгаат агуулахын нэгдмэл тогтолцоог бий болгоно
- 3.4. Хүнд аж үйлдвэр, хүнс, хөдөө аж ахуй, барилгын материал, хөнгөн үйлдвэрлэлийг хөгжүүлж, АНУ, ХБНГУ, БНСУ, Япон улс зэрэг улсын технологи, евро стандартыг нутагшуулах эрхзүйн орчныг бүрдүүлнэ
- 3.5. Байгаль орчинд ээлтэй, эрчим хүчний хэмнэлттэй, ухаалаг тээвэр, ложистик, үйлдвэрлэлийг дэмжинэ.
- 3.6. Орон нутгийн аж ахуйн нэгжүүдийг нээлттэй хувьцаат компани болохыг дэмжих бодлого баримтална.
- 3.7. Үндэсний брэндийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх хоршиж ажиллах (кластер) тогтолцоог бий болгоно.
- 3.8. Хүнсний үйлдвэрлэлийн өрсөлдөх чадварыг дээшлүүлэн, хүнсний суурь хэрэгцээг дотоодоосоо хангах боломжийг бизнес эрхлэгчдэд нээж, органик, эко хүнсний экспортыг нэмэгдүүлнэ.
- 3.9. Технологи, инновацийг хөгжүүлж, шинжлэх ухаан, технологийн судалгаа, туршин нэвтрүүлэх санхүүжилтийг оновчтой болгоно.

4. МАЛ АЖ АХУЙ- ГАЗАР ТАРИАЛАН

Мал аж ахуйн талаар төрөөс баримтлах бодлогыг дэмжин ажиллах, малын гаралтай бүтээгдэхүүн болох мах, сүү, цагаан идээ боловсруулах нэмүү өртөг шингэсэн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлийг дэмжих, газар тариаланг хөгжүүлэхэд зайлшгүй шаардлагатай услагааны системийг нэмэгдүүлнэ.

- 4.1 Арьс шир, ноос, ноолуур, дайвар бүтээгдэхүүний боловсруулалтыг 70-аас доошгүй хувьд хүргэх, үнэ цэнийг нэмэгдүүлэх бодлогыг баримтална.

- 4.2 Мал сүргийн тоо, төрлийн зохистой харьцааг бүрдүүлэх, бэлчээр хамгаалахад чиглэсэн малын хөлийн татварын шаталсан, ялгавартай татвар тогтоох эрхийг орон нутгийн иргэд, иргэдийн хуралд өгнө.
- 4.3 Мал эмнэлгийн олон улсын жишигт нийцсэн үндэсний тогтолцоог бий болгох, малын эрүүл мэнд, удмын санг сайжруулах бодлогыг баримтална.
- 4.4 Малчдын орлогын эх үүсвэрийг тодорхой болгож малчин өрх бүр үйлдвэрлэл эрхлэх боломж олгоно.
- 4.5 Уур амьсгалын өөрчлөлтөд дасан зохицсон мал аж ахуй, бэлчээр ашиглалтын бодлого боловсруулж хэрэгжүүлнэ.
- 4.6 Мах, махан бүтээгдэхүүний экспортыг төрөөс нэгдсэн бодлогоор зохицуулж зөвхөн дотоодын зах зээлийг хангасны дараа экспортлох бодлогыг хэрэгжүүлнэ.
- 4.7 Нарийн, нарийн ноост хонь, мах, сүүний чиглэлийн үхэр гэх мэт өндөр ашиг, шимт мал сүргийн бүтцийг хөгжүүлж, монгол орны уур амьсгалд зохицсон үүлдрийг нутагшуулах бодлого баримтална.
- 4.8 Газар тариаланг хөгжүүлэх зорилгоор усалгааны систем барьж усалгаатай тариалангийн талбайг нэмэгдүүлэхэд дэмжлэг үзүүлнэ
- 4.9 Хүн амын хэрэгцээг эрүүл баталгаатай хүнсээр хангах дотоодын хэрэгцээнд нийлүүлж байгаа махны 50 хувь, сүүний 60 хүртэл хувийг үйлдвэрлэлийн аргаар боловсруулдаг болно.
- 4.10 Генийн өөрчлөлттэй бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл, импортыг үе шаттайгаар хориглон экологийн цэвэр, эрүүл хүнсний хэрэглээг дэмжинэ.
- 4.11 Хүнсний гол нэрийн төрлийн бүтээгдэхүүний найдвартай хангамжийг тогтмол нэмэгдүүлнэ. Баталгаат хүнсний аюулгүйн нөөцийн улсын болон бүс нутгийн агуулахын систем байгуулахыг дэмжинэ.

5. БҮСЧИЛСЭН ХӨГЖИЛ-АЯЛАЛ ЖУУЛЧЛАЛ

Монгол улсын түүх, соёл, үндэсний өв уламжлал, нүүдэлчин ахуйн ёс заншил, байгалийн үзэсгэлэнт газруудыг гадаад дотоодын жуулчдад таниулах, дөрвөн улирлын аялал жуулчлалыг Алтайн бүс, баруун бүс, хангайн бүс, төвийн бүсийн онцлогт тохируулан хөгжүүлэхэд бүс хоорондын уялдаа холбоо, хамтын ажиллагааг сайжруулана.

- 5.1. Монгол улсын түүх, соёл, үндэсний өв уламжлал, нүүдэлчин ахуйн ёс заншилд тулгуурласан аялал жуулчлалыг хөгжүүлнэ
- 5.2. “Монголдоо аялцгаая” хөдөлгөөнийг Алтайн бүс, баруун бүс, хангайн бүс, төвийн бүсийн онцлогт тохируулан өрнүүлнэ

- 5.3. Аялал жуулчлалыг дөрвөн улирлын онцлогт тохируулан хөгжүүлэх бодлого баримтална
- 5.4. Гадаад дотоодын аялал жуулчлалыг нутгийн иргэдийн ахуй амьдрал, нүүдэлчин соёлыг таниулах жуулчлалыг хөгжүүлнэ

6. МОНГОЛ ТӨРИЙН ҮНДЭС – ХҮЧИРХЭГ МОНГОЛ ГЭР БҮЛ

Төр улсын үндэс - монгол өрх, гэр бүлийг ирээдүйдээ итгэлтэй, амар амгалан амьдрах нөхцөлийг бүрдүүлэх зорилгоор иргэн бүрийг эрүүл мэнд, боловсрол, нийгмийн хамгааллын чанартай, хүртээмжтэй үйлчилгээнд хамруулна. Хүүхэд бүрт чанартай, тэгш, хүртээмжтэй боловсролыг олгохын тулд багш нарын чадавх, цалин хангамжийг сайжруулан “Хамгийн сайн сургууль бол гэртээ хамгийн ойр сургууль” хөтөлбөр хэрэгжүүлнэ.

- 6.1. Хүүхдийг сургуулийн орчинд хамгаалах зорилгоор сургууль бүрийн дэргэд багш, сурган хүмүүжүүлэгчээс гадна сургуулийн цагдаа, эмч, сэтгэл зүйч, хоол зүйч, эцэг, эхийн хороог байгуулж хүүхдийг бүх талаар хамгаалах бодлогыг дэмжинэ.
- 6.2. Ерөнхий боловсролын сургуулийн сургалтын чанарыг сайжруулж сургалтын нэг стандартаар суралцах боломжийг хангана
- 6.3. Ирээдүйн иргэдийг төлөвшүүлж сургаж байгаа багш нарын цалин хангамжийг нэмэгдүүлэх боломжийг бий болгон
- 6.4. “Хамгийн сайн сургууль бол гэртээ хамгийн ойр сургууль” хөтөлбөр хэрэгжүүлнэ.
- 6.5. Гэр бүлийн бодлогыг шинэчлэх замаар гэр бүлийн эрүүл мэнд, боловсрол, эмэгтэйчүүд, залуучууд, ахмадын асуудлыг цогцоор нь шийдвэрлэнэ.
- 6.6. Нийгмийн хамгааллын үйлчилгээг ядуу, эмзэг бүлгүүдэд оновчтой, эрх тэгш хүртээх бодлогыг баримтална.

7. ХӨГЖЛИЙН БЭРХШЭЭЛТЭЙ ИРГЭДИЙН ЭРХИЙГ ХАМГААЛАХ

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн нийгэмд эзлэх байр суурийг нэмэгдүүлэх, тэдэнд үзүүлэх нийгэм, эрүүл мэндийн үйлчилгээг сайжрууна

- 7.1. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн аж ахуй эрхлэх, сурч боловсрох, хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих бодлого хэрэгжүүлнэ.
- 7.2. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг биеийн тамир, спортоор хичээллэх боломж нөхцөлөөр хангах бодлого баримтална.
- 7.3. Нийтийн тээврийн үйлчилгээнд явж буй автобус, төрийн болон олон нийтийн байгууллагуудын орц, гарцыг ХБИ-д эзлтэй байх боломжийг нэмэгдүүлнэ
- 7.4. ХБИ-ийн эрүүл мэндийн үйлчилгээг харьяалал харгалзахгүй болгоно.
- 7.5. Хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчидтай ажиллах багш нарыг дэмжиж бэлтгэнэ.

8. ҮНДЭСНИЙ ЭРХ АШИГ, ОЮУН САНААНЫ СЭРГЭЛТ

Үндэсний өв уламжлал, ёс заншил, түүхэнд шингэсэн мэдлэгээ хүүхэд залуус, хойч үедээ өвлүүлэн үлдээж, иргэн бүрт эх орон, газар шороо, тусгаар тогтнол, Үндэсний аюулгүй байдал, иргэдийн заяагдмал эрхийг хамгаалсан бодлого хэрэгжүүлж, их түүх, соёлын өв, үндэсний үнэт зүйлээ хамгаалах хууль эрх зүйн үндсийг бүрдүүлнэ.

- 8.1. Сурах бичгийг үндэсний аюулгүй байдлын бодлогын түвшинд боловсруулж, Үндэсний өв уламжлал, ёс заншлыг хүүхэд залуучуудад таниулна
- 8.2. Хүүхэд залуус, иргэн бүрт эх орон, газар шороо, тусгаар тогтнол, Үндэсний аюулгүй байдал ач холбогдлыг ойлгуулах соён гэгээрүүлэх ажлыг дэмжинэ
- 8.3. Иргэдийн заяагдмал эрх болох үг хэлэх, үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх, амьдран суух газраа чөлөөтэй сонгох эрхийг хамгаална

ЁС . ХЭНТИЙ

1. Эрчимжсэн МАА, малын тэжээлийн үйлдвэр хосолсон нэгдсэн аж ахуйг хөгжүүлэх
2. Ус хэмнэсэн, дэвшилтэт усалгааны технологийг хосолсон нэгдсэн аж ахуйг хөгжүүлэх
3. Ус хэмнэсэн, дэвшилтэд усалгааны технологийг нэвтрүүлж, газар тариалан, МАА-н гаралтай бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлэх
4. Өргөн хэрэглээний бараа бүтээгдэхүүн, барилгын материал үйлдвэрлэх хөнгөн үйлдвэрийг хөгжүүлэх
5. Брэнд хөгжүүлэх, соёлын болон орон нутгийн аялал жуулчлалыг хөгжүүлэх, эмчилгээний эрдэмт рашаан, эмийн ургамал агуулсан эрүүл мэндийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх
6. Аялал жуулчлалын түшиц, барилгын материалын нийлүүлэлт, ХАА-н нэгдсэн төв, ногоон хөгжлийнзагвар бүхий Чингис хотыг хөгжүүлэх

